

Erməni işğalının nəticələri
Consequences of Armenian aggression
Последствия армянской агрессии

B a k ı – 2 0 0 9

QARABAĞ AZADLIQ TƏŞKİLATI
ORGANİZATION OF LIBERATION OF GARABAGH
ОРГАНИЗАЦИЯ ОСВОБОЖДЕНИЯ КАРАБАХА

Redaksiya heyəti: Akif Nağı, Novruz Novruzbəyli, Tahir Məmmədli, Fəridə Əsgərova, Arzu Qasımovə, Heyran Muradova, Gülnar Məmmədli, Şahmar İbrahimov, Salvar Musayev.

Editorial board: Akif Nagi, Novruz Novruzbeyli, Tahir Mammedli, Farida Askerova, Arzu Kasumova, Heyran Muradova, Gulnar Mammedli, Shamar Ibrahimov, Salvar Musaev.

Редакционная коллегия: Акиф Наги, Новруз Новрузбейли, Таир Маммедли, Фарида Аскерова, Арзу Касумова, Хейран Мурадова, Гюльнар Мамедли, Шахмар Ибрагимов, Сальвар Мусаев.

QAT (Qarabağ Azadlıq Təşkilatı). Erməni işgalinin nəticələri. Bakı, 2009, ... səh.

**OLG (Organization of Liberation of Garabagh). Consequences of Armenian aggression.
Baki, 2009, ... pages.**

**ООК (Организация Освобождения Карабаха). Последствия армянской агрессии.
Баку, 2009, ...стр.**

**Broşur Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət
Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə yardımını ilə tərcümə edilmiş və çap
olunmuşdur.**

**The brochure is translated and published by financial support of Council for State
Support to non-governmental organizations attached to President of Azerbaijan
Republic.**

**Брошюра переведена и опубликована при финансовой поддержке
Совета Государственной помощи Неправительственным организациям при
Президенте Азербайджанской Республики.**

Erməni işgalinin nəticələri

Ermənistən işgalçı mühəribə nəticəsində Azərbaycanın 360 km-lıq sərhəddini pozmuş, Füzuli rayonundakı Horadiz qəsəbəsindən Zəngilanadək 198 kilometrlik Azərbaycan-İran sərhəddini nəzarət altına almışdır. Erməni işğalı nəticəsində Dağlıq Qarabağın 57 yaşayış məntəqəsində yaşayan 50 minədək azərbaycanlı öz yurdlarından qovulub çıxarılmışdır. Dağlıq Qarabağın ətrafında isə 7 rayon işgal edilmişdir. Erməni işgalçları Ermənistandan, Dağlıq Qarabağ və onun ətrafindakı rayonlardan 1 milyonadək Azərbaycan türkünü didərgin salmış, qaçqın və məcburi köçkünə çevirmişlər. İşgalçi Ermənistən müharibənin gedisində 890 şəhər, kənd və qəsəbəni, 102 min yaşayış evini, 7 min ictimai binanı, 693 ümumtəhsil məktəbini, 695 səhiyyə ocağını, 800 km uzunluğunda avtomobil yollarını, 160 körpünü, 23000 km-lıq su kəmərini, 156 min ha əkin sahəsini, 464 tarixi abidə və muzeyləri zəbt etmiş, yandırmış, dağıtmışdır. Bundan başqa, Azərbaycanın civə, obsidan və perlit ehtiyatlarının hamısı, tikinti və üzlük materiallarının 35-60 faizi, meşə fondunun 23,8 faizi, su ehtiyatlarının 7,8 faizi və s. işgal olunmuş ərazilərdə qalmışdır. Orada həmçinin 2 qoruq, 3 yasaqlıq, 3 iri su anbarı da yerləşir. İlk hesablamalara görə, mühəribə nəticəsində Azərbaycana 60 milyard ABŞ dolları həcmində zərər dəymışdır.

Ermənistən atəşkəsdən istifadə edərək, Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonlarda işgalçi rejimi gücləndirməyə çalışır, bölgənin sərvətlərini vəhşicəsinə talyar. Rəsmi statistikaya görə, 1989-cu ildə Dağlıq Qarabağda 189 min nəfər, o cümlədən, 145,5 min nəfər (76,9%) erməni, 40,6 min nəfər (21,5%) azərbaycanlı və digər millətlərin nümayəndələri yaşayırdı. 2007-ci ilin əvvəlinə olan erməni məlumatlarına görə isə, orada 137 min nəfər əhali yaşayır. Ekspertlər bu rəqəmin xeyli sıçirdildiyi, keçmiş vilayətin ərazisində 50-60 min nəfərdən artıq adamın yaşamadığı qənaətindədirler. Dağlıq Qarabağın didərgin salınmış azərbaycanlı icmasının sayı isə bu gün 72 min nəfərə çatmışdır. Ekspertlərin hesablamalarına görə, Xankəndidən 23,5 min, Şuşada 5 min nəfərə qədər əhali yaşayır. Laçın şəhərinin adı dəyişdirilərək Berdzor, rayonun adı isə Kaşataq qoyulmuşdur. Laçında evlərin 85 faizi bərpa edilmişdir. Burada 10 min nəfərə yaxın erməni məskunlaşdırılmışdır. Kəlbəcər və Ağdam rayonlarına da əhali köçürülmüşdür. Kəlbəcər şəhərində evlərin yarıdan çoxu bərpa edilmiş, yeni binalar tikilmişdir. Kəndlərin də bəzilərində yaşayış vardır. Kəlbəcər şəhərində “Şaumyan rayonunun icra hakimiyyəti” deyilən qondarma qurum yaradılmışdır. Burada əsasən Şəumyan rayonundan olan ermənilər məskunlaşmışlar. Ağdam şəhəri yaxınlığındakı kəndlərdən birində 280-300 erməni yerləşdirilmişdir. Onlar buraya Marağa kəndindən gətirilmiş və məskunlaşdıqları məntəqənin adını dəyişərək Nor Marağa (Yeni Marağa) qoymuşlar. Dağlıq Qarabağda məskunlaşan gəlmə əhali torpağı yalnız 25 illiyə icarəyə götürə bilərlər. Bu məsələ ilə bağlı Laçın istisna təşkil edir, orada torpaq özəlləşdirilmiş və əbədi istifadəyə verilir. Xarici müşahidəçilər Dağlıq Qarabağ ətrafindakı rayonlardan evlərin sökülrək kütləvi surətdə daşınmasının, çoxlu sayıda ağacların qırılaraq aparılmasının, yeraltı sərvətlərin çıxarıllaraq mənimşənilməsinin dəfələrlə şahidi olmuşlar.

Erməni işğali altında olan bəzi iri yaşayış məntəqələri haqqında qısa məlumat

Şuşa

Şuşa şəhəri 1992-ci il mayın 8-də işgal olunmuşdur. Müharibənin gedişində 196 şüsalı həlak olmuşdur. Şuşa rayonunun ərazisi 290 km^2 , əhalisi 24,9 min nəfər olmuşdur. Şuşanın 104 mədəniyyət və tarix abidəsi, 20 kitabxanası, 12 klubu, 6 mədəniyyət evi, 22 məktəbi, 7 uşaq baxçası işgal altında qalmışdır. Mədəniyyət və tarixi abidələrindən Qala divarları, Gəncə qapısı, Pənahxan qəsri, Pənahxan kitabxanası, Gövhər ağa məscidi, Saatlı məscidi, Ağabəyim ağanın qəsri, Karvansara, Xan evi və digərləri qeyd olunur.

Laçın

1992-ci il mayın 18-də işgal olunmuşdur. Müharibənin gedişində 262 nəfər laçınlı həlak olmuşdur. İşgala qədər Laçın rayonunun ərazisi 1835 km^2 , əhalisi 64 min nəfər olmuşdur. İşgalçılardan Laçının adını dəyişərək Kaşataq qoymuş, xeyli hissəsini bərpa etmiş və kənardan gələn 10 min nəfərə qədər ermənini buraya köçürmişlər. Laçın rayonu 120 kənd, 1 qəsəbə, 1 şəhərdən ibarət olmuşdur. Rayonun 217 mədəniyyət müəssisəsi, 133 iri və orta təsərrüfat obyekti, 20 tibb ocağı işgal altında qalmışdır. Tarix və mədəniyyət abidələrinə Ağoglan məbədi (IX əsr), Məlik Əjdər türbəsi (XV əsr), Minkənd körpüsü (XV əsr), Uşaq qalası (XV əsr), Qoç abidələri (XVI əsr), Həmzə Soltan sarayı (XVIII əsr) və digərləri aid edilir.

Kəlbəcər

1993-cü il aprelin 2-də işgal olunmuşdur. Müharibənin gedişində 511 nəfər kəlbəcərli həlak olmuşdur. İşgala qədər Kəlbəcər rayonunda 58 min nəfər əhali yaşamışdır. Ərazisi 1936 km^2 olan rayonda 119 kənd, 1 şəhər, 1 qəsəbə olmuşdur. Rayonun işgal altında 13 min yaşayış evi, 500 ictimai bina, 96 məktəb, 76 səhiyyə ocağı, 37852 ha meşə sahəsi, 172 mədəniyyət müəssisəsi qalmışdır. Kəlbəcər rayonu ərazisində 7 arxeoloji, 36 memarlıq, 87 tarix abidələri, o cümlədən, Xudəvənd məbədi (XIII əsr), Gəncəsar məbədi (XIII əsr) olmuşdur. Tarix muzeyindən 13 min qiymətli eksponat işgalçılardan tərəfindən talan edilmişdir.

Ağdam

1993-cü il iyulun 23-də işgal edilmişdir. Müharibənin gedişində 5823 nəfər aqdamlı həlak olmuşdur. İşgala qədər Ağdam rayonunda 160 min nəfər yaşamış, 1094 kv.km-lik ərazidə, 1 şəhər, 121 kənd olmuşdur. 44 kənd-Qaradağlı, Rzalar, Evoğlu, Mahrızlı, Zəngişalı, Əhmədağalı, Quzanlı, Eyvazlı, Çullu, İmamqulubəyli, Sarıcalı, Əfətli, Hacıməmmədli, Hacıturalı, İsalar, Qəhrəmanbəyli, Küdürlü, Məmmədbağırı, Üçoğlan, Ağalarbəyli, Alıbəyli, Orta Qışlaq, Yusifli, Kiriklu, Büyük Bəyli, Baharlı, Ballar, Xındırıstan, Sarıçoban, Bəybabalar, Kəlbəhüseynli, Dadaşlı, Paşabəyli, Birinci Yüzbaşılı, İkinci Yüzbaşılı, Baharlı (İtbaharlı), Çəmənli, Sarıcalı, Şükürağalı, Çıraqlı kəndləri işgal altında deyil. Ağdamın 27 tarixi, 40 memarlıq, 103 arxeoloji abidəsi işgal altında qalmışdır. Bu

abidələrdən Qutlu Musa türbəsi (XIV əsr), Kəngərli kəndindəki Məqbərə (XIV əsr), Şahbulaq qalası, Pənah xanın İmarəti, Şəhər Məscidi (XIX əsr), Papravənd kəndindəki Başikəsik məscid, bir çox kəndlərdəki türbələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edirlər.

Füzuli

1993-cü il avqustun 23-də işgal edilmişdir. Müharibənin gedişində rayonun 873 sakini həlak olmuşdur. İşgala qədər Füzuli rayonunda 139 min nəfər əhali yaşamış, ərazisi 1386 kv.km-lük ərazidə, 1 şəhər, 1 qəsəbə, 70 kənd olmuşdur. 72 məktəb, 26 uşaq baxçası, 69 kitabxana, 45 klub, 1 tarix-diyarşunaslıq muzeyi, 9 musiqi məktəbi, 7 xəstəxana işgal altında qalmışdır. 1994-cü ildə rayonun 23 yaşayış məntəqəsi işgaldən azad edilmişdir. İşgaldən azad edilmiş ərazilərdə 54 min nəfər əhali yaşayır. Bu ərazilərdə köçkünlər üçün 13 qəsəbə salınmışdır. Rayonun Mirzənağılı, Mollaməhərrəmli, Əhmədallar, Böyük Bəhmənli, Bala Bəhmənli, Araz Dilağarda, Kürdmahmudlu, Arayatlı, Əhmədbəyli, Kərimbəyli, Alxanlı kəndləri, Horadız qəsəbəsi və daha 11 yaşayış məntəqəsi işgal altında deyil. Füzulinin 87 memarlıq və arxeoloji, 15 tarixi abidəsi, o cümlədən Azıx mağarası, Mirzəli türbəsi, Hacı Qiyyasəddin məscidi (XVII əsr), Hacı Ələkbər məscidi (XIX əsr) işgal altında qalmışdır.

Cəbrayıł

1993-cü il avqustun 23-də işgal edilmişdir. Müharibənin gedişində 351 cəbrayıllı həlak olmuşdur. İşgala qədər bu rayonda 61 min nəfər əhali yaşamış, ərazisi 1050 kv.km-lük ərazidə, 1 şəhər, 76 kənd olmuşdur. Hazırda yalnız bir kəndi-Cocuq Mərcanlı işgal altında deyil. Rayonun 73 məktəbi, 132 tarixi abidəsi, 2 muzeyi, 149 mədəniyyət ocağı, 8 xəstəxanası işgal altında qalmışdır. Xüsusi əhəmiyyətli tarix və mədəniyyət abidələrindən Xudafərin körpüsü (XII əsr), Qız qalası, Hacı Qaraman, Cəbrayıł ata, Mazannənə ziyarətgahları qeyd olunur.

Qubadlı

1993-cü il avqustun 31-də işgal olunmuşdur. Müharibənin gedişində 238 nəfər Qubadlı sakini həlak olmuşdur. İşgala qədər Qubadlı rayonunda 34 min nəfər əhali yaşamış, 826 kv.km-lük ərazidə, 1 şəhər, 93 kənd və qəsəbə olmuşdur. Rayonun 61 məktəbi, 60 kitabxanası, 10 mədəniyyət evi, 28 klubu, 205 mədəni-məişət müəssisəsi, 12 tarix, 5 memaqrılıq, 11 arxeoloji abidəsi işgal altında qalmışdır. Tarix-diyarşunaslıq muzeyinin 5 mindən çox qiymətli eksponatı işgalçılar tərəfindən talan edilmişdir. Gavur dərəsi ibadətgahı (IV əsr), Qalalı abidəsi (V əsr), Dəmirçilər türbəsi (XIV əsr), Hacı Bədəl körpüsü kimi tarix və mədəniyyət abidələri düşmən tapdağında qalmışdır.

Zəngilan

1993-cü il oktyabrın 29-da işgal edilmişdir. Müharibənin gedişində 188 nəfər zəngilanlı həlak olmuşdur. İşgala qədər Zəngilan rayonunda 35 min nəfər əhali yaşamış, 707 kv.km-lük ərazidə, 1 şəhər, 1 qəsəbə, 83 kənd olmuşdur. Rayonun 3 sənaye, 12 tikinti, 142 ictimai-iaşə, 38 məişət müəssisəsi, 255 sosial bina, 24 məktəb, 35 kitabxana, 8 mədəniyyət evi, 23 klub, 11 memarlıq, 13 tarix, 7 arxeoloji abidəsi işgal altında qalmışdır. Rayonun ərazisində XIII-XIV əsrlərə aid türbə və sərdabələr, tarixi

abidələri olmuşdur. Dünyada analoqu olmayan 100 hektarlıq Çinar meşələri işgalçılar tərəfindən məhv edilmişdir.

İrəvan

İrəvan qalası XVI əsrin əvvəlində Şah İsmayıllı Səfəvinin sərkərdəsi Rəvanqulu xan tərəfindən salınmışdır. Bir müddət sonra qala böyükərək iri yaşayış məntəqəsinə, şəhərə çevrilmişdir. Şəhər Rəvanqulu xanın adı ilə “Rəvan” adlandırılmış, sonralar isə danışq ənənəsinə uyğun olaraq, “İrəvan” formasını almışdır. Şəhər müxtəlif dövrlərdə İrəvan mahalının, İrəvan xanlığının, 1827-ci ildə rus imperiyası tərəfindən işgal olunduqdan sonra isə İrəvan quberniyasının mərkəzi olmuşdur. Şəhər və quberniya əhalisinin böyük əksəriyyətini həmişə Azərbaycan türkləri təşkil etmişlər. Çünkü bu ərazilər Azərbaycan türklərinin qədim torpaqları olmuşdur. Böyük dövlətlərin təzyiqləri qarşısında Azərbaycan parlamenti 29 may 1918-ci il tarixli qərarı ilə İrəvanı Ermənistana verməyə məcbur olmuşdur. 1932-ci ildə Ermənistanda çap olunmuş “Sovet Ermənistəninin əhalisi. 1831-1931” statistik məlumatlar kitabında erməni müəlliflər özləri göstərirlər ki, XIX əsrin əvvəllərində indi Ermənistən adlandırılan ərazilərdəki 2310 kənddən 2 mindən çoxunda azərbaycanlılar yaşayırıdı. Yenə həmin kitabda bildirilir ki, həmin vaxt İrəvan şəhərində yaşayan 10 min nəfərdən 7 min nəfəri azərbaycanlı idi. Tanınmış tarixçi M. Neymanın yazdığını görə, 1828-1896-ci illər ərzində ruslar tərəfindən Qafqaza, 1,2 milyon nəfər erməni köçürülmüş, onlardan 985460 nəfəri indi Ermənistən deyilən ərazilərə, qalanları isə Qarabağ və Gəncə ərazilərinə yerləşdirilmişlər. Ermənistən Mərkəzi Statistika İdarəsinin 1962-ci ildə çap etdiyi “Statistik toplu”da isə göstərilir ki, 1831-ci ildə İrəvan şəhərində yaşayan 18766 nəfər əhalinin 15992 nəfəri, 1866-ci ildəki 27246 nəfərin isə 23627 nəfəri azərbaycanlı olmuşdur. Azərbaycan Demokratik Respublikasının Baş naziri Fətəlixan Xoylunun 1919-cu ilin avqustunda Paris Sülh Konfransına göndərdiyi məktubda göstərilirdi ki, həmin vaxt üçün Naxçıvanda azərbaycanlılar 62,5 %, ermənilər 36,7%, Şərur-Dərələyəzdə müvafiq olaraq 72,3 və 27,3%, Sürməlidə 66 və 31,4%, İrəvanda isə 60,2 və 37,4% təşkil edildilər.

Burada erməni işgallarının qısa xronologiyasını veririk:

29 may 1918-ci il. Azərbaycan parlamenti (Milli Şura) Antanta dövlətlərinin davamlı təzyiqlərindən sonra Azərbaycan şəhəri İrəvanın Ermənistənə verilməsi haqda qərar qəbul edir.

01 dekabr 1920-ci il. Azərbaycanın Zəngəzur mahalının böyük hissəsi Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Ermənistənə verilir.

07 iyul 1923-cü il. Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Dağlıq Qarabağ muxtar vilayət statusu verilir.

18 sentyabr 1923-cü il. Xankəndinin adı dəyişdirilirək, “Stepanakert” adlandırılır.

- 18 fevral 1929-cu il.** Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasına məxsus olan 657 kv.km ərazi—Qurdbulaq, Hörədiz, Oğ bun, Almalı, İtqıran, Sultanbəy, Qarsevən, Kilid və digər kəndlər, həmçinin Zəngilan rayonunun Nüvədi kəndi, Qazax rayonunun 4400 hektarlıq meşə sahəsi Ermənistana verilir.
- 1930-cu il.** Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Naxçıvanın Əldərə, Lehvaz, Astazur və digər yaşayış məntəqələri Ermənistana verilir və bu ərazilər üzrə Mehri rayonu yaradılır.
- 1938-ci il.** Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Naxçıvanın Sədərək və Kərki kəndlərinin bir hissəsi Ermənistana verilir.
- 28 noyabr 1945-ci il.** Ermənistan rəhbəri H.Arutinov Stalinə müraciət edərək Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsini xahiş edir.
- 1947-1953-cü illər.** Ermənistanda toplum şəkildə yaşayan 150 min nəfərdən artıq azərbaycanlı SSRİ rəhbərliyinin qərarı ilə Azərbaycana köçürürlər.
- 1969-cu il.** Laçın rayonunun Qaragöl ərazisinin, Qubadlı rayonunun Çayzəmi ərazilərinin, Qazax rayonunun Kəmərli kənd ərazilərinin, Kəlbəcər rayonunun Zod qızıl yatağı ərazilərinin bir hissəsi Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Ermənistana verilir.
- 1982-ci il.** Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Qazax rayonunun İncədərə yaylağı, Kəmərli, Aslanbəyli, Qaymaqlı kəndləri ərazilərinin bir hissəsi Ermənistana verilir.
- 1986-ci il.** Moskva rəhbərliyinin qərarı ilə Qazax rayonunun 2500 hektarlıq ərazisi Ermənistana verilir.
- 15 iyun 1988-ci il.** Ermənistan Ali Soveti Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi barədə qərar qəbul edir.
- 25 dekabr 1988-ci il.** Ermənistandan 250 mindən çox azərbaycanının deportasiya edilməsi əsasən başa çatdırılır.
- 01 dekabr 1989-cu il.** Ermənistanın Ali Soveti Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi haqda qərar qəbul edir.
- 18 yanvar 1990-ci il.** Ermənistanın silahlı birləşmələri tərəfindən Naxçıvan Muxtar Respublikasının Kərki kəndi işğal edilir.
- 20 avqust 1990-ci il.** Ermənistan silahlı qüvvələri Qazax rayonun Bağanis Ayrım kəndini işğal edirlər. 5 nəfər kənd sakini öz evlərində diri-diri yandırılır.
- 08 avqust 1991-ci il.** Ermənistan hakimiyyəti tərəfindən orada azərbaycanlıların yaşadıqları sonuncu Nüvədi kəndi boşaldılır, əhalisi döyülrək Ermənistandan qovulur.
- 15 yanvar 1992-ci il.** Kərkicahan qəsəbəsi işğal edilir.
- 10 fevral 1992-ci il.** Quşçular və Malibəyli kəndləri işğal edilir.
- 13-17 fevral 1992-ci il.** Dağlıq Qarabağın Xocavənd rayonunun Qaradağlı kəndi işğal edilir.
- 25-26 fevral 1992-ci il.** Erməni quldur dəstələri Rusyanın 366-ci polku ilə birlikdə Xocalı şəhərini darmadağın edir, dəhşətli soyqırım törədirlər.

- 08 mart 1992-ci il.** Qazax rayonunun Xeyrimli kəndi işgal edilir.
- 12 mart 1992-ci il.** Qazax rayonunun Aşağı Əskipara kəndi işgal edilir.
- 12 mart 1992-ci il.** Dağlıq Qarabağın Sırxavənd, Qaraşlar, Bəşirlər, Baş Güneypəyə, Orta Güneypəyə, Xatınbəyli, Manikli kəndləri işgal edilir.
- 07 aprel 1992-ci il.** Kəlbəcər rayonunun Ağdaban kəndi zəbt edilir və yandırılır.
- 27 aprel 1992-ci il.** Qazax rayonunun Sofulu kəndi işgal edilir.
- 08 may 1992-ci il.** Şuşa şəhəri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işgal edilir.
- 11 may 1992-ci il.** Qazax rayonunun Qızıl Hacılı kəndi işgal edilir.
- 18 may 1992-ci il.** Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Laçın işgal edilir.
- 08 iyun 1992-ci il.** Qazax rayonunun Yuxarı Əskipara kəndi işgal edilir.
- 10-12 dekabr 1992-ci il.** Ermənistanın işgalçı qoşunları Qubadlı və Zəngilan rayonlarının Şayifli, Seyidlər, Ərkənd, Bərəli, Qazançı, Günqışlaq, Pirveyisli, Canbar, Yuxarı Qayalı kəndlərini zəbt edirlər.
- 27-28 mart 1993-cü il.** Kəlbəcər rayonunun Ağqaya, Mərcimək, Təzəkənd, Ağcakənd, Narışlar kəndləri işgal edilir.
- 02 aprel 1993-cü il.** Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Kəlbəcər rayonu işgal edilir.
- 12-15 iyun 1993-cü il.** Ağdam rayonunun Əliağalı, Əlimədədli, Qalayçılar kəndləri işgal edilir.
- 25 iyun 1993-cü il.** Ağdam rayonunun Boyəhmədli, Papravənd kəndləri işgal edilir.
- 26 iyun 1993-cü il.** Ermənilər Ağdərə şəhərini işgal edirlər.
- 04 iyul 1993-cü il.** Füzuli rayonunun Arış, Qoçəhmədli, Qaracalı, Xatınbulaq, Gorazilli kəndləri işgal edilir.
- 05 iyul 1993-cü il.** Ağdam rayonunun Şelli kəndi işgal edilir.
- 21 iyul 1993-cü il.** Ağdam rayonunun Muğanlı və Şıxbabalı kəndləri işgal edilir.
- 22 iyul 1993-cü il.** Ağdam rayonunun Mərzili, Novruzlu, Yusifcanlı, Qiyaslı, Xıdırlı, Sarıcalı, Muradbəyli kəndləri işgal edilir.
- 23 iyul 1993-cü il.** Ermənistan silahlı qüvvələri Ağdamı işgal edirlər.
- 24 iyul 1993-cü il.** Füzuli rayonunun Cuvarlı kəndi işgal edilir.
- 15 avqust 1993-cü il.** Füzuli rayonunun Aşağı Veysəlli, Yuxarı Yağlıvənd kəndləri, Cəbrayıllı rayonunun Sur, Banazur, Quşçular, Qışlaq kəndləri işgal edilir.
- 23 avqust 1993-cü il.** Ermənistan silahlı qüvvələri Füzulinin işgal edirlər.
- 23 avqust 1993-cü il.** Ermənistan silahlı qüvvələri Cəbrayılı işgal edirlər.
- 31 avqust 1993-cü il.** Ermənistan silahlı qüvvələri Qubadlini işgal edirlər.
- 28 oktyabr 1993-cü il.** Zəngilan rayonunun Mincivan qəsəbəsi işgal edilir.
- 29 oktyabr 1993-cü il.** Ermənistan silahlı qüvvələri Zəngilanı işgal edirlər.

Consequences of Armenian aggression

As a result of aggression Armenia broken 360 km border of Azerbaijan and took under the control 198 km of Azerbaijan-Iran border from settlement of Goradiz of Fizuli region to Zangilan. As a result of Armenian aggression up to 50 thousand Azerbaijani living in 57 settlements of Daglyg Garabagh were withdrawn from their homelands. There were also occupied 7 regions surrounding Daglyg Garabagh. Armenian aggressors forced to flee from Armenia, Daglyg Garabagh and from regions surrounding Daglyg Garabagh up to 1 million Azerbaijani Turks, which became refugee and forced migrants. During the war Armenia captured, put on fire and devastated up to 890 cities, villages and settlements, 102 thousand houses, 7 thousand public facilities, 693 schools, 695 health centers, highways of 800 km length, 160 bridges, water pipelines of 23000 km length, 156 ha plough land, 464 historic monuments and museums. Occupied territories contained all reserves of Azerbaijan in mercury, obsidian and perlite, 35-60 percent of construction and facing materials, 23.8 percent of forest land, 7.8 percent of water resources, etc. There are also 5 wildlife preserves and 3 large water-reserves. According to preliminary evaluations, as a result of war Azerbaijan has damage in amount of US \$ 60 billion.

Taking advantage from ceasefire, Armenia tries to strengthen occupation regime in Daglyg Garabagh and surrounding regions and savagely loots natural resources of the region. According to official statistics, 189 thousand people were living in 1989 in Daglyg Garabagh, including 145.5 thousand Armenians (76.9%), 40.6 thousand (21.5%) Azerbaijani and representatives of other nations. According to Armenian sources 137 thousand people were living there by 2007. Experts regard these figures as significantly exaggerated and according to their opinion there are no more than 50-60 thousand people. To date, number of Azerbaijani withdrawn from Daglyg Garabagh reaches 72 thousand people. According to experts evaluations up to 23.5 thousand people are living in Khankendi and up to 5 thousand people in Shusha. The name of town Lachin was changed to Berdzor and the name of the region as Kashatagh. 85 percent of houses have been restored in Lachin and about 10 thousand Armenians are settled there. People are also settling in Kelbadjar and Agdam regions. In Kelbadjar region over half of houses were restored and new buildings constructed. There is also population in some villages. In town of Kelbadjar there was established so called "Executive Body of Shaumyan region". There mainly settled Armenians from Shaumyan region. In one of the villages nearby to Agdam 280-300 Armenians were settled. They were moved from Maraga village and changed the name of their new village as Nor Maraga (New Maraga). Alien population, settled in Daglyg Garabagh may lease the land for 25 years period. Lachin in this respect is the exception and lands there are privatized and given for eternal use. Foreign observes evidenced for many times the cases of mass demolition of houses and transport of houses from place to place in Daglyg Garabagh and surrounding regions, timber cutting and export of a large amount of trees, extraction and expropriation of underground riches.

Brief information on several large settlements,

which currently are under the occupation of Armenians:

Shusha

Town of Shusha was occupied on May 8 of 1992. During the war 196 citizens of Shusha were killed. Area of Shusha region covered 290 sq.km and population constituted 24.9 thousand people. Today 104 cultural and historic monuments of Shusha, 20 libraries, 12 club houses, 6 cultural centers, 22 schools, 7 kindergartens are under the occupation. Cultural and historic monuments include Gala walls, Ganja gates, Castle of Panahkhan, Library of Panahkhan, Govharaga mosque, mosque Saatly, castle of Agabeyim aga, Caravansara, Khan palace, etc.

Lachin

Lachin was occupied on May 18, 1992. During the war 262 citizens of Lachin were killed. Prior to occupation Lachin covered 1835 sq.km area with population of 64 thousand people. Aggressors changed the name of Lachin as Kashatag, restored significant part of the region and moved here up to 10 thousand Armenians from other places. Lachin region consisted of 120 villages, 1 settlement and 1 city. 217 cultural centers, 133 large and average economic entities and 20 health-centers are under occupation. Historic and cultural monuments include temple of Agoglan (IX century), temple Melik Ajdar (XV century), Minkend bridge (XV century), castle Ushag (XV century), sculptures of rams (XVI century), Palace of Gamza Soltan (XVIII century), etc.

Kelbajar

Kelbajar was occupied on April 2, 1993. 511 citizens of Kelbajar were killed during the war. 58 thousand people lived in Kelbajar region until aggression. The region of 1936 sq.km area had 119 villages, 1 city and 1 settlement. 13 thousand houses, 500 public facilities, 96 schools, 76 medical centers, 37852 ha of forest lands, 172 cultural centers are under the occupation. In Kelbajar region there were 7 archaeological, 36 architectural and 87 historic monuments, including temple of Khudavend (XIII century) and Ganjasar temple (XIII century). Aggressor looted up to 13 thousand valuable show-pieces of historic museum.

Agdam

Agdam was occupied on July 23 of 1993. 5823 inhabitants of Agdam were killed during the war. Up to 160 thousand people lived in Agdam region until aggression. On the territory of 1094 sq.km there were 1 city and 121 villages. 44 villages are not under the occupation, these are Garadagly, Rzalar, Evoglu, Makhryzly, Zangishal, Ahmedagaly, Guzanly, Eyzavly, Chullu, Imamgulubeyli, Sarydjaly, Efatlly, Hadjimamedli, Hadjituraly, Isalar, Gahramanbeyli, Kyudurlu, Mamedbagyrly, Yuchoglan, Agalarbeyli, Alybeyli, Orta Gyshlag, Yusifli, Kiriklu, Beyuk Beyli, Baharly, Ballar, Khyndyrystan, Sary Choban, Beybabalar, Kelbehuseynli, Dadashly, Pashabeyli, Birinji Yuzbashly, Ikinji Yuzbashly, Baharly (Itbaharly), Chemenli, Saryjaly, Shukuragaly and Chyragly. 27 historic, 40 architectural and 103 archaeological monuments of Agdam are now under occupation. Of these monuments the following are

especially valuable: temple Gutlu Musa (XIV century), Magbara (tomb) in village of Kangarly (XIV century), Shahbulag fort, Palace of Panah khan, City mosque (XIX century), Bashykesik mosque in Papravend village and tombs in many other villages.

Fizuli

Fizuli region was occupied on August 23 of 1993. 873 people were killed during the war. 139 thousand people lived in Fizuli region until aggression and on the territory of 1386 sq. km there were 1 city, 1 settlement, 70 villages, 72 schools, 26 kindergartens, 69 schools, 45 club-houses, 1 regional historic museum, 9 musical schools and 7 hospitals. In 1994 23 settlements of the region were freed from occupation. 54 thousand people are living in liberated regions. 13 settlements for refugees were built in these areas. The following villages are not under the occupation: Mirzanaghly, Mollamaharramli, Ahmedallar, Beyuk Bahmanli, Bala Bahmanli, Araz Dilagarda, Kurdmahmudlu, Arayatly, Ahmedbeyli, Kerimbeyli, Alkhanly, Goradiz and 11 other settlements. 87 architectural and archaeological, 15 historic monuments, including Azygh cave, Mirzali tomb, Haji Giyasaddin mosque (XVII) and Haji Alekber mosque (XIX century) are under occupation in Fizuli region.

Jembrail

The region was occupied on August 23 of 1993. 351 people of Jembrail region were killed during the war. Until occupation 61 thousand people were living in the region, which territory constituted 1050 sq.km and included 1 city and 76 villages. At present only one village of the region is not under the occupation – Jojug Marjanly. 73 schools, 132 historic monuments, 2 museums, 149 cultural centers and 8 hospitals are under the occupation. Valuable historic and cultural monuments include Khudaferin bridge (XII century), Maiden tower, pilgrimage places Haji Garaman, Jerbrail ata, Mazannane.

Gubadly

Gubadly region was occupied on August 31 of 1993. 238 people were killed during the war. In Gubadly region 34 thousand people were living before aggression and the area of 826 sq.km included 1 city, 93 villages and settlements. There were occupied 61 schools, 60 libraries, 10 cultural centers, 28 club-houses, 205 cultural and general entities, 12 historic, 5 architectural and 11 archaeological monuments. Over 5 thousand valuable show-pieces of regional history museum were looted. Such historic and cultural monuments as temple of Gyavur valley (IV century), monument of Galaly (V century), Demirchi tomb (XIV century), Haji Badal bridge are under the occupation.

Zangilan

Zangilan region was occupied on October 29 of 1993. 188 people were killed during the war. Until occupation 35 thousand people were living in Zangilan region, which had the area of 707 sq.km and included 1 city, 1 settlement and 83 villages. Currently 3 industrial and 12 construction enterprises, 142 public facilities and 38 general entities, 255 social buildings, 24 schools, 35 libraries, 8 cultural centers, 23 club-houses, 11 architectural, 13 historic and 7 archaeological monuments are under occupation.

There were tombs and shrines, historic monuments dated back to XIII-XIV centuries. Forests of chenars covered the area of 100 ha, which had not analogy around the world, were liquidated by occupants.

Irevan.

Irevan fort was built at the start of the XVI century by warlord Ravangulu khan from army of Shah Ismail Sefevi. Later the fort was expanded and turned into a large settlement, a town. The town was named after Ravangulu khan – “Ravan” and later was adopted to spoken language turning into “Irevan”. The town during various periods was the center of Irevan district, Irevan khanate and after occupation in 1827 by Russian empire it became the center of Irevan governorate. Most part of population of the town and governorate always were Azerbaijani Turks, because from ancient times these lands belonged to Azerbaijani Turks. Under the pressure of major powers on May 29 of 1918 Azerbaijani parliament was forced to make a decision about ceding of Irevan to Armenia. In 1932 in the volume of statistic data published in Armenia “Population of Soviet Armenia. 1831-1931”, Armenian authors themselves indicated that at the start of the XIX century over 2 thousand villages of 2310 villages, situated on the area named now as Armenia, were populated by Azerbaijani. The same book reflects that at the same period of 10 thousand people in Irevan 7 thousand were Azerbaijani. According to known historian M.Neyman, through 1828-1896 Russians organized migration of 1.2 million of Armenians to Caucasus and of these 985460 people were settled in area named currently as Armenia and he rest settled in Garabagh and Ganja. “Statistic book” published in 1962 by the Central Statistic Office of Armenia displayed that in 1831 of 18766 people living in Irevan 15992 were Azerbaijani, in 1866 of 27246 people 23627 were Azerbaijani. In the letter sent in August of 1919 by Fatalikhan Khoyski, prime-minister of Azerbaijan Democratic Republic, to Paris Peace Conference it was indicated that by that time there were 62.5% Azerbaijani, 36.7% Armenians living in Nakhchivan, 72.3% and 27.3% respectively in Sherur Dereleyaz, 66% and 31.4 % in Surmeli, 60.2% and 37.4 % respectively in Irevan.

Brief chronology of aggression of Armenians:

May 29, 1918. Parliament of Azerbaijan (National Council) as a result of durable pressure of Entente countries made a decision to cede Irevan to Armenia.

December 1, 1920. A large portion of Zangezur district was given to Armenia by decision of authorities in Moscow.

July 7, 1923. Daglyg Garabagh was given a status of autonomous district according to decision of authorities in Moscow.

September 18, 1923. Name of Khankendi was changed to “Stepanakert”.

February 18, 1929. Based on decision of authorities in Moscow the territory of 657 sq.km belonged to Nakhchivan Autonomous Republic – Gurdbulag, Goradiz, Ogbun, Almaly, Itgyran, Sultanbey, Garseven, Kilid and other villages, as well as Nuvedi village of Zangilan region and forest lands of 4400 ha of Gazakh region were given to Armenia.

1930. Based on decision of authorities in Moscow some settlements of Nakhchivan, such as Eldere, Lekhvaz, Astazur and others, were given to Armenia and these areas formed Megri region.

1938. According to decision of authorities in Moscow the part of territories of villages Sadarak and Kerki of Nakhchivan were given to Armenia.

November 28, 1945. Kh.Arutyunov, leader of Armenia appealed to Stalin with a request to annex Daglyg Garabagh to Armenia.

1947-1953. According to decision of government of USSR over than 150 thousand Azerbaijani living densely in Armenia were moved to Azerbaijan.

1969. Part of territories of Garagel of Lachin region, Chayzemi of Gubadly region, village Kemerli of Gazakh region, territory of Zod goldfield of Kelbajar region were given to Armenia based on decision of authorities in Moscow.

1982. By decision of authorities in Moscow the summer pastures Injedere, part of territories of villages Kemerli, Aslanbeyli, Gaymagly of Gazakh region were given to Armenia.

1986. Territory of 2500 ha of Gazakh region by decision of authorities in Moscow was given to Armenia.

June 15, 1988. Supreme Soviet of Armenia adopts a decision on annexation of Daglyg Garabagh to Armenia.

December 25, 1988. Deportation of over 250 thousand Azerbaijani from Armenia is mainly completed.

December 1, 1989. Supreme Soviet of Armenia adopts a decision on annexation of Daglyg Garabagh to Armenia.

January 18, 1990. Armed forces of Armenia occupied the village of Kerki of Nakhchivan Autonomous Republic.

August 20, 1990. Armed forces of Armenia occupied village of Baganis Ayrim of Gazakh region. 5 villagers were burn alive in their own houses.

August 8, 1991. By order of authorities of Armenia the last Azerbaijani village in Armenia – Nuvedi has been devastated and population were beaten and expelled from Armenia.

January 15, 1992. The village of Kerkijahan was occupied.

February 10, 1992. Villages of Gushchular and Malybeyli were occupied.

February 13-17, 1992. Village of Garadagly of Khodjavend region was occupied.

February 25-26, 1992. Armenian bandit groupings together with 366 regiment of Russian army attacked and devastated the town of Khodjaly, fulfilling unseen genocide.

March 8, 1992. The village of Kheyrimli of Gazakh region was occupied.

March 12, 1992. Village Ashagy Eskipara of Gazakh region was occupied.

March 12, 1992. There were occupied the villages of Daglyg Garabagh: Syrkhavend, Garashlar, Beshirler, Bash Guneypeye, Orta Guneypeye, Khatynbeyli, Manikli.

April 7, 1992. Agdaban village of Kelbajar region was occupied and put on fire.

April 27, 1992. Sofulu village of Gazakh region was occupied.

May 8, 1992. Shusha was occupied by armed forces of Armenia.

May 11, 1992. Village of Gyzyl Hajly of Gazakh region was occupied.

May 18, 1992. Armed forces of Armenia occupied Lachyn.

June 8, 1992. Village of Eskipara of Gazakh region was occupied.

December 10-12, 1992. Occupation forces of Armenia captured village of Shayifly, Seyidler, Erkend, Bereli, Gazanchy, Gyungyshlaq, Pirveyisli, Janbar, Yukhary Gayaly of Gubadly and Zangilan regions.

March 27-28, 1993. Villages of Aggaya, Merjimek, Tezekend, Agjakend and Naryshlar of Kelbajar region were occupied.

April 2, 1993. Armenia's armed forces occupied Kelbajar region.

June 12-15, 1993. Villages of Aliagali, Alimamedli, Galaychylar were occupied.

June 25, 1993. Villages of Boyahmedli, Papravend of Agdam region were occupied.

June 26, 1993. Armenians occupied town of Agdere.

July 4, 1993. Villages of Arysh, Gochahmedly, Garajaly, Khatynbulag and Gorazilli of Fizuli region were occupied.

July 5, 1993. Shelli village of Agdam region was occupied.

July 21, 1993. Villages Muganly and Shykhbabaly of Agdam region were occupied.

July 22, 1993. Villages Merzili, Novruzlu, Yusifjanly, Giyasly, Khydyrly, Saryjaly and Muradbeyli of Agdam region were occupied.

July 23, 1993. Armenia's armed forces occupied Agdam.

July 24, 1993. Village Juvarly of Fizuli region was occupied by armed forces of Armenia.

August 15, 1993. Villages of Ashagy Veyselli, Yukhary Yaglyvend of Fizuli region and villages Sur, Banazur, Gushchular and Gyshlag of Jebrail region were occupied.

August 23, 1993. Armed forces of Armenia occupied Fizuli.

August 23, 1993. Armed forces of Armenia occupied Jebrail.

August 31, 1993. Armed forces of Armenia occupied Gubadly.

October 28, 1993. Minjivan settlement of Zangilan region was occupied.

October 29, 1993. Armed forces of Armenia occupied Zangilan.

Последствия армянской агрессии

В результате агрессорской войны Армения нарушила 360 километровую границу Азербайджана и взяла под контроль 198 км Азербайджано-Иранской границы от поселка Горадиз Физулинского района до Зангилана. В результате армянской агрессии до 50 тысяч азербайджанцев проживающих в 57 населенных пунктах Нагорного Карабаха были изгнаны из своих родных земель. Кроме того, также оккупированы 7 районов окружающих Нагорный Карабах. Армянские агрессоры изгнали из Армении, Нагорного Карабаха и окружающих его районов до 1 миллиона Азербайджанских тюрок, ставших таким образом беженцами и вынужденными переселенцами. Армения в ходе войны захватила, сожгла и разрушила до 890 городов, деревень и поселков, 102 тысячи жилых домов, 7 тысяч общественных зданий, 693 общеобразовательные школы, 695 очагов здравоохранения, автомобильных дорог длиной в 800 км, 160 мостов, водопроводные линии длиной в 23000 км, пахотные земли в 156 тысяч га, 464 исторических памятников и музеев. Кроме того, на оккупированных территориях остались все запасы Азербайджана в ртути, обсидиане и перлите, 35-60 процентов строительных и облицовочных материалов, 23,8 процента лесного фонда, 7,8 процента водных запасов и др. На этих территориях также расположены 5 заповедников и 3 крупных водохранилища. По первоначальным расчетам, в результате войны Азербайджану был нанесен ущерб в размере 60 миллиардов долларов США.

Пользуясь перемирием, Армения пытается усилить оккупационный режим в Нагорном Карабахе и окружающих районах и варварски грабит природные богатства региона. Согласно официальной статистике, в 1989 году в Нагорном Карабахе проживало 189 тысяч человек, в том числе 145,5 тысяч (76,9%) армян, 40,6 тысяч (21,5%) азербайджанцев и представителей других народов. По данным армянских источников на начало 2007 года, там проживает 137 тысяч человек. Эксперты считают эти цифры сильно надутыми и по их мнению, на территории бывшей области проживают не более 50-60 тысяч человек. Численность же азербайджанской общины, изгнанной из Нагорного Карабаха, на сегодняшний день достигает 72 тысяч человек. По оценкам экспертов, в Ханкенди проживает до 23,5 тысяч человек, а в Шуше до 5 тысяч человек. Название города Лачын было изменено на Бердзор, а название района на Кашатаг. В Лачыне восстановлено 85 процентов домов. Здесь расселились до 10 тысяч армян. И в Кельбаджарский и Агдамский районы было переселено население. В Кельбаджарском районе более половины домов восстановлено и построены новые здания. И в некоторых деревнях есть население. В городе Кельбаджар создана так называемая «Исполнительная власть Шаумяновского района». Здесь, в основном расселились армяне из Шаумяновского района. В одной из деревень вблизи города Агдам расселили 280-300 армян. Они были переселены сюда из деревни Марага и переименовали название деревни, в которую переселились на Нор Марага (Новая Марага). Пришлое население, расселившееся в Нагорном Карабахе, может взять в аренду землю только на 25-летний срок. Лачын же, в этом

отношении составляет исключение, там территории приватизированы и даются в вечное пользование. Зарубежные наблюдатели неоднократно были свидетелями массового сноса и перевозки домов в Нагорном Карабахе и окружающих районах, рубки и вывоза большого количества деревьев, извлечения и присвоения подземных богатств.

Краткая информация о некоторых крупных населенных пунктах находящихся под оккупацией армян:

Шуша

Город Шуша был оккупирован 8 мая 1992 года. В ходе войны погибло 196 шушинцев. Территория Шушинского района составляла 290 кв.км, население 24,9 тысяч человек. Под оккупацией остались 104 культурных и исторических памятника Шуши, 20 библиотек, 12 клубов, 6 домов культуры, 22 школы, 7 детских садов. Культурные и исторические памятники включают Крепостные стены, Гянджинские ворота, Замок Панаххана, библиотека Панаххана, мечеть Говхараги, мечеть Саатлы, замок Агабейим ага, Карвансара, Ханский дворец и другие.

Лачын

Лачын был оккупирован 18 мая 1992 года. В ходе войны погибло 262 лачынца. До оккупации территории Лачына составляла 1835 кв.км с населением в 64 тысячи человек. Агрессоры поменяя название Лачына на Кашатаг, восстановили значительную часть района и переселили сюда до 10 тысяч армян из других местностей. Лачынский район состоял из 120 деревень, 1 поселка и 1 города. Под оккупацией остались 217 очагов культуры, 133 крупных и средних хозяйственных объекта, 20 медицинских центров. Исторические и культурные памятники включают храм Агоглан (IX век), храм Мелик Аждара (XV век), мост Минкенд (XV век), замок Ушаг (XV век), скульптуры баранов (XVI век), Дворец Гамза Солтана (XVIII век) и другие.

Кельбаджар

Кельбаджар был оккупирован 2 апреля 1993 года. В ходе войны погибло 511 жителей Кельбаджар. До агрессии в Кельбаджарском районе проживало 58 тысяч человек. Район с территорией в 1936 кв.км включал 119 деревень, 1 город и 1 поселок. Под оккупацией остались 13 тысяч жилых домов, 500 общественных зданий, 96 школ, 76 медицинских центров, 37852 га лесных угодий, 172 очага культуры. На территории Кельбаджарского района находились 7 археологических, 36 архитектурных и 87 исторических памятников, включая храм Худавенд (XIII век) и Гянджасарский храм (XIII век). Со стороны агрессора было разграблено до 13 тысяч ценных экспонатов исторического музея.

Агдам

Агдам был оккупирован 23 июля 1993 года. В ходе войны погибло 5823 жителя Агдама. До оккупации в Агдамском районе проживало до 160 тысяч человек. На территории в 1094 кв.км были расположены 1 город, 121 деревня. 44 деревни не находятся под оккупацией, это –

Гарадаглы, Рзалар, Эвоглу, Махрызлы, Зангишалы, Ахмедагалы, Гузанлы, Эйвазлы, Чуллу, Имамгулубейли, Сарыджалы, Ефатли, Гаджимамедли, Гаджитуралы, Исалар, Гахраманбейли, Кюдюрлю, Мамедбагырлы, Учоглан, Агаларбейли, Алыбейли, Орта Гышлаг, Юсифли, Кириклу, Бейюк Бейли, Бахарлы, Баллар, Хындырыстан, Сарычобан, Бейбабалар, Келбехусейнли, Дадашлы, Пашабейли, Биринджи Юзбашлы, Икинджи Юзбашлы, Бахарлы (Итбахарлы), Чеменли, Сарыджалы, Шюкюрагалы и Чыраглы. Под оккупацией остались 27 исторических, 40 архитектурных и 103 археологических памятника Агдама. Из этих памятников особое значение имеют храм Гутлу Муса (XIV век), Магбара (склеп) в деревне Кангарли (XIV век), крепость Шахбулаг, Дворец Панах хана, Городская мечеть (XIX век), мечеть Башыкесик в деревне Паправенд и склепы во многих других деревнях.

Физули.

Физулинский район был оккупирован 23 августа 1993 года. В ходе войны погибло 873 жителя района. До агрессии в Физулинском районе проживало 139 тысяч человек и на территории в 1386 кв.км находились 1 город, 1 поселок, 70 деревень, 72 школы, 26 детских садов, 69 школ, 45 клубов, 1 историко-краеведческий музей, 9 музыкальных школ и 7 больниц. В 1994 году 23 населенных пункта района было освобождено от оккупации. В освобожденных от оккупации районах проживает 54 тысяч человек. На этих территориях построено 13 поселков для беженцев. На территории района не находятся под оккупацией деревни Мирзанагылы, Молламахаррамли, Ахмедаллар, Бейюк Бахманли, Бала Бахманли, Араз Дилагарда, Кюрдмахмудлу, Арайатлы, Ахмедбейли, Керимбейли, Алханлы, поселок Горадиз и еще 11 населенных пунктов. Под оккупацией в Физулинском районе остались 87 архитектурных и археологических, 15 исторических памятников, включая Азыхскую пещеру, склеп Мирзали, мечеть Гаджи Гийасаддин (XVII век), мечеть Гаджи Алекбера (XIX век).

Джебраиль

Джебраильский район был оккупирован 23 августа 1993 года. В ходе войны погибло 351 жителя Джебраильского района. До оккупации в районе проживало 61 тысяч человек, территория составляла 1050 кв. км и включала 1 город и 76 деревень. В настоящее время, только одна деревня района не находится под оккупацией – Джоджуг Марджанлы. Под оккупацией находятся 73 школы, 132 исторических памятника, 2 музея, 149 очагов культуры, 8 больниц. Исторические и культурные памятники особого значения включают Худаферинский мост (XII век), Девичью башню, места паломничества Гаджи Гараман, Джебраиль ата, Мазаннане.

Губадлы

Губадлинский район был оккупирован 31 августа 1993 года. В ходе войны погибло 238 жителя Губадлы. До оккупации в Губадлинском районе проживало 34 тысячи человек и территория в 826 кв.км включала 1 город, 93 деревни и поселка. В районе оккупированы 61 школа, 60 библиотек, 10 очагов культуры, 28 клубов, 205 культурно-бытовых заведений, 12 исторических, 5

архитектурных и 11 археологических памятников. Более 5 тысяч ценных экспонатов историко-краеведческого музея были разграблены оккупантами. Такие исторические и культурные памятники как храм Гявурской долины (IV век), памятник Галалы (V век), склеп Демирчи (XIV век), мост Гаджи Бадал остались под оккупацией врага.

Зангилан

Зангиланский район был оккупирован 29 октября 1993 года. В ходе войны погибло 188 жителей района. До оккупации в Зангиланском районе проживало 35 тысяч человек, территория района составляла 707 кв.км и включала 1 город, 1 поселок и 83 деревни. Под оккупацией находятся 3 промышленных и 12 строительных предприятий, 142 общественно-бытовых, 38 бытовых заведений, 255 социальных зданий, 24 школы, 35 библиотек, 8 домов культуры, 23 клуба, 11 архитектурных, 13 исторических и 7 археологических памятников. На территории района были расположены склепы и гробницы, исторические памятники относящиеся к XIII-XIV векам. Леса Чинар расположенные на территории в 100 га и не имеющие аналога в мире были уничтожены со стороны оккупантов.

Иревань

Иреванская крепость была заложена в начале XVI века полководцем Равангулу ханом из армии Шах Исмаила Сефевидского. Некоторое время спустя крепость расширилась и превратилась в крупный населенный пункт, в город. Город был назван в честь Равангулу хана – «Раван» и позднее был приспособлен к разговорной речи, приняв форму «Иреван». Город в различные периоды был центром Иреванского уезда, Иреванского ханства, а после оккупации в 1827 году со стороны Российской империи стал центром Иреванской губернии. Большую часть населения города и губернии всегда составляли Азербайджанские тюрки. Потому что эти территории издревле принадлежали Азербайджанским тюркам. Под давлением крупных держав Азербайджанский парламент 29 мая 1918 года был вынужден принять решение о передаче Иревани Армении. В 1932 году в изданной в Армении книге статистических данных: «Население Советской Армении. 1831-1931», армянские авторы сами указывали, что в начале XIX столетия из 2310 деревень расположенных на территории ныне называемой Арменией в более чем 2 тысячах деревенях проживали азербайджанцы. В той же книге отмечается, что в тот период из 10 тысяч человек проживающих в городе Иревань 7 тысяч были азербайджанцами. Согласно известному историку М.Нейману, в течении 1828-1896 годов со стороны русских на Кавказ было переселено 1,2 миллиона армян, из них 985460 были расселены на территории сейчас называемой Арменией, а остальные расселились в Карабахе и Гяндже. В «Статистическом сборнике» напечатанном в 1962 году Центральным Статистическим Управлением Армении показано, что в 1831 году из 18766 человек проживающих в городе Иревань 15992 были азербайджанцами, а в 1866 году из 27246 человек 23627 являлись азербайджанцами. В письме, посланном Фаталиханом Хойским, премьер министром Азербайджанской Демократической Республики в августе 1919 года на

Парижскую Мирную Конференцию указывалось, что на тот период в Нахчывани азербайджанцы составляли 62,5%, армяне – 36,7%, Шерур-Дерелайазе соответственно 72,3 и 27,3 %, в Сурмели – 66 и 31,4%, в Иревани же 60,2 и 37,4% соответственно.

Краткая хронология агрессии армян:

29 мая 1918 года. Парламент Азербайджана (Национальный Совет) в результате продолжительного давления стран Антанты принял решение о передаче Армении города Иревани.

1 декабря 1920 года. По решению Московского руководства большая часть Зангезурского уезда Азербайджана передана Армении.

7 июля 1923 года. По решению Московского руководства Нагорному Карабаху дан статус автономной области.

18 сентября 1923 года. Название Ханкенди изменено на «Степанакерт».

18 февраля 1929 года. По решению Московского руководства территории в 657 кв.км принадлежащая Нахчыванской Автономной Республике – Гурдбулаг, Горадиз, Огбун, Алмалы, Итгыран, Султанбей, Гарсевен, Килид и другие деревни, а также деревня Нюведи Зангиланского района, лесной массив в 4400 га Казахского района были переданы Армении.

1930 год. По решению Московского руководства населенные пункты Нахчывани, такие как Элдере, Лехваз, Астазур и другие были переданы Армении и из этих территорий был создан Мегринский район.

1938 год. По решению Московского руководства часть территории деревень Садарак и Керки Нахчывани была передана Армении.

28 ноября 1945 года. Руководитель Армении Х.Арутюнов обратился к Сталину с просьбой о присоединении Нагорного Карабаха к Армении.

1947-1953 года. По решению руководства СССР более 150 тысяч азербайджанцев компактно проживающих в Армении были переселены в Азербайджан.

1969 год. Часть территории Гарагел Лачинского района, Чайземи Губадлинского района, деревни Кемерли Казахского района, территории Зодского месторождения золота Кельбаджарского района по решению Московского руководства переданы Армении.

1982 год. По решению Московского руководства летнее пастбище Инджедере, часть территории деревень Кемерли, Асланбейли, Гаймаглы Казахского района переданы Армении.

1986 год. По решению Московского руководства территории в 2500 га Казахского района передана Армении.

15 июня 1988 года. Верховный Совет Армении принимает решение о присоединении Нагорного Карабаха к Армении.

25 декабря 1988 года. Депортация более чем 250 тысяч азербайджанцев из Армении главным образом завершена.

1 декабря 1989 года. Верховный Совет Армении принимает решение о присоединении Нагорного Карабаха к Армении.

18 января 1990 года. Вооруженные силы Армении оккупировали деревню Керки Нахчыванской Автономной Республики.

20 августа 1990 года. Вооруженные силы Армении оккупировали деревню Баганис Айрым Казахского района. 5 жителей деревни заживо сожжены в своих домах.

8 августа 1991 года. В Армении со стороны руководства Армении опустошено последнее азербайджанское селение – Нюведи, население изгнано из Армении с побоями.

15 января 1992 года. Оккупировано селение Керкиджахан.

10 февраля 1992 года. Оккупированы селения Гушчулар и Малыбейли.

13-17 февраля 1992 года. Оккупирована деревня Гарадаглы Ходжавендского района Нагорного Карабаха.

25-26 февраля 1992 года. Армянские бандитские отряды вместе с 366 полком Российских войск разгромили город Ходжалы, учинили чудовищный геноцид.

8 марта 1992 года. Оккупирована деревня Хейримли Казахского района.

12 марта 1992 года. Оккупирована деревня Ашагы Эскипара Казахского района.

12 марта 1992 года. Оккупированы деревни Нагорного Карабаха: Сырхавенд, Гарашлар, Беширлер, Баш Гюнейпейе, Орта Гюнейпейе, Хатынбейли, Маникли.

7 апреля 1992 года. Оккупировано и сожжено селение Агдабан Кельбаджарского района.

27 апреля 1992 года. Оккупировано селение Софулу Казахского района.

8 мая 1992 года. Город Шуша оккупирован со стороны вооруженных сил Армении.

11 мая 1992 года. Оккупировано селение Гызыл Гаджылы Казахского района.

18 мая 1992 года. Вооруженные силы Армении оккупировали Лачын.

8 июня 1992 года. Оккупирована деревня Йухары Эскипара Казахского района.

10-12 декабря 1992 года. Оккупационные силы Армении захватили деревни Шайыфлы, Сейидлер, Эркенд, Берели, Газанчы, Гюнгышлаг, Пирвейисли, Джанбар, Йухары Гайалы Губадлинского и Зангиланского районов.

27-28 марта 1993 года. Оккупированы деревни Аггайа, Мерджимек, Тезекенд, Агджакенд, Нарышлар Кельбаджарского района.

2 апреля 1993 года. Вооруженные силы Армении оккупировали Кельбаджарский район.

12-15 июня 1993 года. Оккупированы деревни Алиагали, Алимедедли, Галайчылар Агдамского района.

25 июня 1993 года. Оккупированы деревни Бойахмедли, Паправенд Агдамского района.

26 июня 1993 года. Армяне оккупировали город Агdere.

4 июля 1993 года. Оккупированы селения Арыш, Гочахмедли, Гараджала, Хатынбулаг, Горазилли Физулинского района.

5 июля 1993 года. Оккупирована деревня Шелли Агдамского района.

21 июля 1993 года. Оккупированы селения Муганлы и Шыхбабалы Агдамского района.

22 июля 1993 года. Оккупированы селения Мерзили, Новрузлу, Юсифджанлы, Гийаслы, Хыдырлы, Сарыджалы, Мурадбейли Агдамского района.

23 июля 1993 года. Вооруженные силы Армении оккупировали Агдам.

24 июля 1993 года. Оккупировано селение Джуварлы Физулинского района.

15 августа 1993 года. Оккупированы селения Ашагы Вейселли, Йухары Йаглывенд Физулинского района и селения Сур, Баназур, Гушчулар и Гышлаг Джебраильского района.

23 августа 1993 года. Вооруженные силы Армении оккупировали Физули.

23 августа 1993 года. Вооруженные силы Армении оккупировали Джебраиль.

31 августа 1993 года. Вооруженные силы Армении оккупировали Губадлы.

28 октября 1993 года. Оккупирован поселок Миндживан Зангиланского района.

29 октября 1993 года. Вооруженные силы Армении оккупировали Зангилан.

MÜNDƏRİCAT

CONTENTS

СОДЕРЖАНИЕ

Erməni işgalinin nəticələri.....

Consequences of Armenian aggression.....

Последствия армянской агрессии.....

**QARABAĞ AZADLIQ TƏŞKİLATI
ORGANİZATION OF LIBERATION OF GARABAGH
ОРГАНИЗАЦИЯ ОСВОБОЖДЕНИЯ КАРАБАХА**

**Erməni işgalinin nəticələri
Consequences of Armenian aggression
Последствия армянской агрессии**

Naşir: Namiq Həbibov
Publisher: Namig Habibov
Издатель: Намиг Габибов

Texniki redaktor: Rövşən
Technical editor: Rovshan
Технический редактор: Ровшан

Dizayn: İradə Əhmədova, Ceyhun Əliyev.
Design by: İrada Akhmedova, Ceyhun Aliyev
Дизайн: Ирада Ахмедова, Джейхун Алиев

Çapa verilmişdir: 02.07.2009

Çapa imzalanmışdır: 27.07.2009

Tiraj-1000; 3,2 çap vərəqi.

Sifariş №

Biznesmen “Namiq Həbibov” mətbəəsində çap olunmuşdur.

Signed for design: 02.07.2009

Signed for print: 27.07.2009

Number of copies: 1000; Conventional printed paper 3,2

Order №

Publishing House of businessman Namig Habibov

Сдано в набор: 02.07.2009

Подписано в печать: 27.07.2009

Количество экземпляров: 1000; Условный печатный лист: 3,2

Заказ №

Частное издательство предпринимателя Намига Габибова

*Pulsuz paylanır
Free distribution
Распространяется бесплатно*